

Mea Valens

Klub zabrazgotinjenih

Rane mislijo v različnih narečjih žalosti. Ždijo v podzemskih votlinah, zamaskirane v kapnike. Kot vsiljive svetilke jih osvetljujejo žarki vina, predramijo se in zaploskajo: Še sem tu! Zašklepetajo s kastanjetami, tolkljajo s petami, vihtijo robove kril, osvobodijo si lase iz kite, da preplapolajo svetniški sij brez sijaja, vsaka posebej, vse skupaj. Ko se utrudijo ali zmanjka vina, jim zahrbtno zabodeš morfij, preveliko dozo, da bi ja pocrkale, pa dobro nesejo, vsega vajene. Samo zazehajo, odmahnejo s perutjo, se pogrnejo z obližem, izklopijo budilko in mirno spijo naprej. Uspavanko jim šumijo reke solz, ki se pretakajo pregloboko, da bi napojile razpokano puščavskost duše, saj poniknejo, še preden pridejo do površja. Take reke so na videz prosojne, toda ko se dotakneš njihovega dna, se dvignejo oblaki mulja in kalnost se dolgo ne poleže. Zato raje ne stopaš vanje, samo tu in tam se ogledaš na njihovi gladini in si namažeš novo plast ličila.

Čudaško je delati poezijo iz ran. Rane so gnusne. Gnijejo in smrdijo. Zato jih je najbolje spregledati, če že nisi zdravnik, ki se mora po službeni dolžnosti potunkati vanje. Estetika grdega je poleg medicine edina, ki se jim z veseljem zastrmi v obličje zaradi perverznega užitka ob doživljanju trohnobe. Če se rana zastrupi ali je pretrdo povezana s povojem, se pretok ustavi in zaradi gangrene sledi amputacija. Tako je vsaj pri ranah na udih, malo težavnejši je postopek pri srčnih ranah. Amputacija te mišice pri živem človeku načelno ni mogoča, za mrtvega pa ima bolj majhno vrednost. Pa vendar so ljudje z amputiranim srcem; ne vem, kaj utripa namesto njega, ampak baje jim ob slabem vremenu trza v prsni votlini ali čutijo ščemenje. So tudi ljudje s srcem, posušenim v rozino, in ljudje s kamnom namesto srca, kot razbojnik Ceferin. Take morda sreča Zvezdica Zaspanka in ko ji hočejo ostriči zlate lase, se kot stranski učinek kamen spremeni v srce in lahko končno napišejo *L j u b a m a m a*.

Res je skregano s smislom govoriti o nečem tako abstraktnem. Kakšne so videti rane na srcu, tej utripajoči mišici? Kot kraterji na luni? Kot zareze v drevesnem deblu, iz katerih joče smola? Zakaj bolijo, če v resnici sploh ne obstajajo? Toliko se govori o njih – neiztrohnjeno, zlorabljeno, hrepeneče, zmečkano, strto srce je tema devetdesetih odstotkov poezije od časov romantike do danes. Ranjeno, zlomljeno, nesrečno, samotno srce je predvidljiva rima pesmi vseh žanrov, pa vendar se le redki avanturisti spustijo dlje od rim, do prostranstev podzavesti, v dušno pokrajino. Kaj sploh je podzavest in kako je z njo povezana duša, ne vem, lahko le ugibam: duša je tisto čuteče, čemur v poeziji in praksi rečemo srce, a je še veliko več – izvor energije, ki poganja vse druge človeške funkcije, tako fizične kot psihične, zavestne in nezavedne. Podzavest je zame kot energetski disk, na katerega so posneta naša osebna navodila za uporabo sebe in sveta, *masterpiece* naših sorodnikov in okolja, ki je vplivalo in še vpliva na nas. Kljub poskusom ubesedenja vse skupaj ostaja samo ideja, neotipljiva in neopisljiva paradoksalnost na vsakem koraku, nešteto plasti, kot pri kamninah, zato je delo (avto)arheologa tako razburljivo skrivnostno. Z dletom, kladivom brska po skalah, išče in zbira fosile. Priče preteklosti trepetaje čakajo; odhlipati hočejo svojo pesem, odsanjati morajo svoj ples. Najdragocenejši so na previsih, nedostopni, nedosegljivi, hrepeneči po najdenju. Nihaš med njimi in globino in veš, da stojiš na trenutku, da ti lahko spodrsne in te bo želja po najdbi stala dih.

Nekateri se izučijo za to, da vodijo druge pogumneže po poti odkrivanja in zdravljenja ran, potisnjenih v sušne pokrajine, v katerih se nanje leta nalagata pesek in suho listje. Če se dovolj vztrajno kruši in praska in koplje, se dokoplje do gnijočih tkiv. Takrat se postopno razdre jez, čez poškodbo si utre strugo solzna reka in razkužuje, umiva, ljubkuje rane, dokler se tkivo ne zaceli in ne nastane brazgotina. Brazgotina je zmaga. Je nekaj, s čimer se lahko pohvalimo in po čemer se meri naša dejanska človeška učinkovitost. Zanimiva je zamisel, da se starosti ne bi označevalo z leti, ampak z brazgotinami. Stara sem petnajst brazgotin. Tri rane so v procesu. Opogumlja ponos ob zavedanju, da je brazgotina – glede raztezanja in prenašanja pritiska – močnejša kot koža.

Redki heroji odžalujejo svoje rane in jih potrpežljivo celijo, medtem ko se prebijajo skozi plasti čebule in slačijo vse, kar jih kot oklep onemogoča pri izražanju spontane živosti in pri pristnem čutenju. Večina ljudi hodi po svojih poteh v prepričanju, da je treba živeti za sedanost in se ne poglobljati v preteklost – vedno je premalo časa za tisoč opravkov, preteklost je mrtva. Kaj bi brskali po dreku, bo samo še bolj smrdel, je

značilen izgovor tistih, ki se jim ne zdi vredno ozdravljati skritih ran. Preveč jih je in ah, saj ni bilo nič tako hudega. Kar te ne ubije, te okrepi. Življenjske izkušnje pač, le kdo jih nima? Seveda, ampak neoskrbljene rane odžirajo energijo, tam odteka moč, tam odtekajo živahnost, radost, smisel. Si je bolje vzeti čas za zdravljenje ali se z napol gnilih srcem opotekati skozi preostale dni? Po mojem mnenju se ne da živeti res srečno in polno, če je duša prizadeta s številnimi malimi smrtmi, ki so nas zrušile, potem pa smo vstali iz pepela in hiteli naprej, kot da ni bilo nič.

Še morje je žalostno, če se nagne nad svojo globino. Vidi odpadle gume, zarjavele ostanke bele tehnike in vozil, pogorele trupe ladij, vanj se zlivajo strupi in odpadki, ki kalijo življenje. Kako ne bo žalosten človek, ki se nagne nad svoja brezna in vidi vse krivice, izsiljevanja, ponižanja, zavrnitve, podcenjevanje in laži, s katerimi mu je bila izkazovana ljubezen ljudi, ki drugače niso znali, ker jim ni bilo dovolj mar za resnico. Preboleče je pogledati te razpadajoče smeti in podoživeti njihove vzroke, vendar se stara rana ne more zaceliti, dokler je zanikana v kakršni koli iluziji ali omami. Depresija in samouničevalnost sta njen smrad, kažipot pri iskanju, izbruhi jeze so nezmotljivi svetilniki. Laže je biti jezen kot žalosten, zato je toliko besa na svetu, toliko maščevalnosti in sovraštva. Vsak diktator je ranjeno dete, ki ni moglo, znalo ali smelo iztuliti vse nepravice in nemoči, zato je postopno izgubilo stik s svojo mehkobo, da je lahko preživel, zdaj pa o njej noče več niti slišati, kaj šele živeti jo.

Izvrsten mehanizem smo. Narejeni za pozabljanje in zanikanje, hodeči splet obrambnih mehanizmov. Ki nas najbolj branijo pred nami samimi. Ko trpljenje mine, ga pointelektualiziramo ali se zamotimo s čim drugim, hektično zdrvimo naprej v iskanju evforije kot protiuteži. Neizbežno drvenje iz minusa v plus je naporno, tako zelo naporno, tako zelo nepotrebno, ampak vse tisto vmes je *status quo* in pomeni grožnjo. Nekaj se mora dogajati, kajti (ne)dogajanje grozi z razkritjem skrivnosti, kot da bo neki žarek poiskal pot iz močvirja. Sčasoma se rane pretvarjajo v vedno grše pošasti in vse teže se najde kdo, ki bi jih bil pripravljen objeti in potolažiti. Vse torej deluje v službi preživetja; to je sicer razumljivo, ampak preživetje ni dovolj! Rojeni smo za iskrivost, za radovednost in stabilnost, mir in ljubezen, ne za večni beg pred samim seboj in svobodo. Pot do svobode vodi skozi tisto podzemno sušno območje, v katero se večina ne upa spustiti, zato ostajamo jetniki preteklosti in se je panično poskušamo otresti kot nadležnega roja os ter ji prepovedati vpliv na sedanost.

Vseh nepotrebosti nas učijo, vendar redko katera učna lekcija prinaša znanje o tem, kako si postaviti meje jaza in jih varovati, ne da bi bilo to

povezano z utesnjenostjo, strahom ali zaprtostjo pred življenjem. Selektivno prepustna membrana naj bo okoli nas, čuvar naših meja gospa intuicija, ki pomaga ozaveščati in zdraviti stare rane ter preprečevati nove. Skoraj vsak priden fantek in pridna punčka sta namreč plačala (pre)visoko ceno za mamin smehljaj ali očetovo trepljanje po rami. Marsikateri strah je dobil prevezo čez usta, prenekatera krivica je bila trdo požrta in številni pogledi usmerjeni v tla, da je strelo prestregla zemlja. Meje so nam zradirali in gorje, da bi jih poskušali znova vzpostaviti. Še zakleniti se v svojo sobo ni bilo dovoljeno, saj bi to pomenilo izmakniti se nadzoru, tega pa ljubeči nadrejeni ne bi prenesli. Potrpeti je treba in ne prizadeti tistih, ki te osmišljajo s svojim odobravanjem ter skrbijo za tvoj fizični obstoj. Čim bolj prikriti svoje resnično počutje je nujno, kajti čistokrvna resnica ogroža iluzorno podobo odraslih o sebi, to pa v njih sproža nepredvidljive, neusmiljene reakcije. Otrok je zaradi intenzivnosti svojih čustev brez opore in empatije okolice še veliko bolj ogrožen kot odrasli in prav zato, ker so njegova čustva tako močna, jih ne more potlačiti, ne da bi nastale hude posledice. Čim močnejši je ujetnik, tem debelejši morajo biti zidovi ječe, da bi pozneje čustveno rast otežili ali jo celo preprečili. Tako se postopoma oddaljimo od pravega sebe, prijetna in boleča doživetja iz otroštva spravimo v zamrzovalnik, verjetno z namenom, da jih bomo nekoč, v primernem trenutku, odmrznili, našli pot nazaj. Za seboj trosimo drobtinice babičinega peciva in ko nas prevzame hrepenenje po vrnitvi v "izgubljeni raj", se zavemo, da so jih že zdavnaj pozobali ptički in ni več sledi do najslajših lepot ter najhujših žalosti otroštva. Šele zavedanje in žalovanje nad tistim, česar nam je primanjkovalo v odločilnem času, pripelje do prave zacelitve; rešitev iz depresije ne vodi k neomejeni veselosti ali h koncu trpljenja, vodi pa k živosti, torej k svobodnemu doživljanju in spontano pojavljajočim se čustvom.

Po navadi se začnemo ozirati za ranami, ko in če sploh dojamemo, da ne moremo resnično ljubiti in biti ljubljene. Samo tisti, ki se spozna in sprejme v celoti, je zmožen ljubiti najprej sebe, potem pa še koga drugega. Kako naj se ljubeče preda nekdo, ki sploh ne ve, koga predaja? Ki ne zmore objeti sebe v trenutkih, ko ga zagrinjajo najbolj "neprimerna" čustva in je res popolnoma nemogoč? Če pomeni ljubezen sprejeti drugega takšnega, kakršen je, je treba v taki obliki najprej sprejeti sebe, drugače se gremo igro vzajemnega zrcaljenja, projiciranja, ranjevanja in pretvarjanja, v kateri ljubezen niti teoretično (kaj šele praktično) ne more steči kot potoček, ampak se zajezi, zamočviri in postopno izsuši v še eno notranjo puščavo. Če hočemo biti nežni, moramo živeti nežnost do sebe, če hočemo zaupanje, moramo zaupati sebi, če hočemo plesati z življenjem, se

moramo sprostiti ob njegovem ritmu *Življenje Smrt Življenje Smrt Življenje Smrt*. Nekaj umre in šele po procesu žalovanja se rodi novo; včasih moramo celo sami pustiti umreti nekaj, kar zadržuje prihod novega. Da bi zares ozdraveli, moramo v nekem trenutku izpovedati svojo resnico, pa ne le ubesediti žalost in bolečino, temveč poročati tudi o povzročeni škodi, izreči moramo, kakšna jeza, gnus in tudi želja po samokaznovanju ali maščevanju so se zbudili v nas, ko nas je nekdo ali nekaj ranilo. Nastaviti drugo lice, torej molčati ob krivici in zlorabi, je problematična odločitev in če smo naučeni ali prisiljeni biti tiho, da bi preživel, se kruši omet z duše. So časi, ko se je treba odzvati na žalitev duha, sprostiti bes in zakričati o resnici, si izbojevati pravico do svojega stališča in poskrbeti, da bo slišano in upoštevano, sicer vulkan izbruhne pod površino in lava zalije žile psihe.

Moja zgodba ni izjemna. Ženska sem. Vsakdo ima moško in žensko plat, trdijo ezoteriki, dve hemisferi, speti v večni neizživeti ljubezni; zgraditi most med čustvi in razumom, ja, to bi bilo nekaj. Blagor zanesencem, ki stavijo na uspeh tega projekta – to je kot staviti, da bo Sizifu le uspelo spraviti tisto zakleto skalo na vrh hriba. Ženska torej. V ranjenem stanju. Prve rane so nastale brez možnosti vpliva nanje, druge ob eksperimentiranju z življenjem, tretje po (naivni?) odločitvi, da umaknem obrambne mehanizme in se odprem življenju, zaupam ljudem in okoliščinam. Nočem zaradi strahu zapreti srca. Ostane naj odprto. Le neograjeno srce ima razgled in če je to cena za polno doživljanje življenja, naj bo. Kar nima ščita, je potencialno ranljivo. Sprejemam in se ti približam z odprtim srcem. Mogoče boš prekoračil moje meje in me ranil ali prebudil kako staro rano. Prav. Preživela bom. Celila. Modrejša za nove brazgotine. Toda najprej se moram spoprijateljiti z intuicijo, to slavljen in zanemarjeno dušno anteno. Brez nje so moje oči prevezane in preživljam dneve v zablodah, sanjarijah ali apatiji, zavest ne prepozna govornice duše, noge se ne spomnijo korakov prvega pomladnega plesa. Brez nje molčim, ko bi morala kričati, stojim, ko bi morala bežati, se oprijemam, ko bi morala spustiti. Ne začutim svojih ciklov in objemam tisto, kar mi škodi.

Občutljiva sem kot mivka za valove, kot drevesa za veter, kot sončnica za žarke, kot volkulja, ko kdo stopi na njeno ozemlje. Zaznavam najmanjše spremembe v počutju drugega, berem telesa in obraze, drobne namige povezujem v zgodbe brez besed, zamisli vidim cveteti ter v vsem in vsakomer iščem nekaj lepega. Da bi uporabljala te darove, ki jih upravlja intuicija, moram ostajati dostopna za vse, s tem pa tudi ranljiva in izpostavljena poškodbam duha. Druga alternativa je izogniti se vsemu tveganju, žogati se sama s seboj, zapreti okna, postopno opustošiti svoj

lastni vrt in se poistovetiti s puščobnostjo svojega tako imenovanega življenja. V mnogih ljudeh živi od bojevanja izčrpan vojak, ki noče nič več videti ali slišati, noče govoriti in se ne ukvarjati z ničimer. V njegovi duši so izsušena oaza, globoka tišina, čakanje, skrito hrepenenje, da bi se zgodilo nekaj, kar bi spet predramilo življenje.

Postopek brazgotinjenja je dolgotrajen; zajema soočenje z rano, iskreno ugotavljanje, kdo ali kaj jo je povzročilo in kakšne so posledice. Navzoč naj bi bil še nekdo, ki zmore prenesti pogled na našo strohnelo skrivnost (mnoge rane so namreč potlačene skrivnosti vseh vrst). Ta nekdo ne bo samo rekel "Oh, res grozno", ampak bo poslušal s srcem in zadrževal ob žarku bolečine, ne da bi se zrušil. Del zdravljenja je, da izpoved gane, šele nato je mogoče okrevati od sramote, saj sprejmemo pomoč in nego, ki ju v trenutku zadajanja rane ni bilo. Tako razkužimo rano, ampak ne smemo pozabiti nanjo – med zdravljenjem jo izpiramo s potrpežljivostjo do sebe in prevezujemo z zaupanjem v svojo vrednost. Tako zaživi z nami, upoštevana in priznana, dokler se ne zabrazgotini in nas kot nema priča opogumlja v naslednjih procesih. Če ne najdemo osebe, ki bi za trenutek sprejela naše srce v mehke roke ter ga pogledala z vsemi njegovimi ranami in brazgotinami, če nikomur ne zaupamo te odgovornosti, obstaja vsaj še ena možnost. Lahko je namenjena zdravljenju ali pa je sama sebi namen in uporablja ranjenost za snov, iz katere snuje. Umetniška ustvarjalnost.

Umetniška ustvarjalnost je svoboda. Snemanje zastorov s platna domišljije, ki zmore videti z notranjimi očmi in slišati z notranjimi ušesi, ki je svobodna v svojem razumevanju in kombiniranju, ker je nihče ne kliče na zagovor in je ne more nadzirati. Domišljija spleta našo prihodnost, interpretira preteklost, pomaga intuiciji prepoznati, kaj mora umreti, da je lahko uporabljeno kot gnojilo za tisto, kar želi pognati iz obdelane prsti. Pazljivo je treba sejati na njivi dušnega življenja, da bo pridelek hranilen. Seveda se bodo zgodile tudi napake; ustvarjalnost je dovoliti si delati napake, umetnost pa vedeti, katere izmed njih obdržati. Občutje svobode pri izpovedovanju notranjega stanja je navsezadnje terapija, zdravljenje. Verjela sem teoriji, da umetnik ni tisti, ki piše, da bi zaslužil, temveč tisti, ki ne more, da ne bi pisal. Zdaj se mi zdi, da meja ni tako jasna. Kompulzivni ustvarjalec je morda le globoko ranjena oseba, ki ji ustvarjanje pomeni razbremenitev preintenzivne notranje bolečine in je umetniška dejavnost v tem primeru beg, omama, ne čista želja po ustvarjanju. Morda je resnica drugačna in ima strasten ustvarjalec toliko močnejši notranji ojačevalec zaznav o sebi in svetu ter čuti kot svoje neubranljivo poslanstvo razkrivati to tistim, ki imajo manj občutljive senzorje, a so

željni resnice. Oziroma interpretacije resnice, saj se ta v umetnosti le redko pojavi dobesedno; raje polzi izza, iznad, izmed, izpod.

Kakor koli že obračam besede o tej temi, ugotovim, da ni česa ugotoviti. Povezava med ranjenostjo in umetniškostjo je tema filozofov, toda res je, da ni vsak rezultat ustvarjalnosti umetnost. Lahko bi se reklo, da je razlika med umetnostjo in tistim, kar ni umetnost, kot razlika med paradiznikom z našega vrta in holandskim, uvoženim. Oba sta okrogla in rdeča, to pa je tudi vse, kar imata skupnega. Ko zagrižeš, je razlika očitna. Tehnika ravnanja z besedami, strunami ali telesom je eno, prenašati nekaj res vrednega je drugo. Kriteriji so izmuzljivi, ker je merilo popolnoma subjektivno – na primer dogajanje v bralcu ob branju romana, ko se odpravi na potovanje po labirintih literarnih oseb, ki jih nadarjeni avtorji ustvarijo skoraj preveč podobne nam (in sebi). S tem je izbrisana distanca, ki omogoča nevpletenost in varnost, bralec je potegnjjen v neizprosni vrtinec neznanega. Prisiljen je pogledati skozi vrata, ki se odpirajo pred njim, čeprav pravzaprav noče. Hoče. Noče. Hoče. Odvzeta mu je objektivnost, mora se spogledati s prebujenimi ranami in ugankami v svoji duševnosti. Malo ljudi zna tako komunicirati z umetnostjo, se ji prepustiti in slediti njenemu nepredvidljivemu zemljevidu. Vodi nas skozi osebne in družbene zablode, travme, strahove, zmage, modrosti, skratka, bolj ali manj objektivna dejstva, ki jih sicer vsak dan čutimo, a navadno ne znamo ubesediti.

Umetnost je lahko učinkovita terapija šele, ko doživi odziv. V umetniški izdelek prevedena rana mora biti nujno izpostavljena svetu – ustvarjeno naj pride v interakcijo z drugim, sicer nima pomena. Vsak pisec piše nekomu, plesalka pleše za nekoga, film predpostavlja gledalce ... umetnost mora biti sprejeta, da se vzpostavi in zaživi, odzvanjati mora v nekom, ki je dovolj senzitivna, da zmore vzpostaviti notranjo praznino za odmev in empatično dojeti bistvo izpovedi. Če je ustvarjalni dosežek zavrnjen, je zavrnjen njegov avtor (in s tem njegova rana). Večina ustvarjalcev namreč namaka čopič ali pero ali prste v svojo dušo in njeno esenco vmeša v ustvarjene objekte, zato se popolnoma enači s svojim delom in je razočaranje premo sorazmerno količini vložene časa, truda in srca.

Seveda ni vsa ustvarjalnost posledica neizpovedanih skrivnosti ali vonjanja rane, ki se je odgrnila in se bojuje za uveljavitev s pomočjo simbolnega jezika umetnosti, če že ne more biti priznana dobesedno. Sproščena lahkotnost, veselje do življenja, čutenje polnosti trenutka, čudovita brazgotina ali polna pljuča nežnosti so enako pomemben izvor ustvarjalnosti. A vendarle ostaja dejstvo, da so v kanon večine obdobij uvrščeni ustvarjalci, ki so ustvarjali iz bolečine; Bog je tisti, ki pooblasti

ranjenca, da postane ustvarjalec, in ustvarjalca, da postane umetnik. Nekateri so postopoma zdravili rano za rano, to je razberljivo iz analize tem in razpoloženj njihovih del, drugi pa so ves svoj opus črpali iz iste in vsakokrat znova potegnili z nje krasto, preden se je utegnila zabrazgotiniti. Tudi če bi lahko, ne bi hoteli ozdraveti. Zaveštni mazohizem ob soljenju svojih ran, ki je bil in je pogost življenjski slog najvplivnejših umetnikov, se menda enači z občutkom živosti. *Trpim, torej sem* je žalosten moto takšnih tragičnih zgodb.

Včasih je seveda zabavno opazovati, kako kak samoimenovan umetnik zarezico na prstu razgrebe v gnojno rano, da bi pritegnil pozornost s svojimi vzdihji; dandanes pač ni težko izdati knjige in se razglasiti za pesnika, dovolj je nekaj kapitala in kak privrženec. Večja in bolj smrdljiva je rana, bolj prodajan bo na njej zasnovan roman. Rezanje klitorisov, spolna zloraba, skrajna revščina, detomor, zločin iz časti, umor – čudovito hvaležna snov v svetu, željnem bolečine in trpljenja. Zakaj bi kdo to bral? Zaradi ozaveščanja? Zaradi literarne vrednosti besedila? Ali zaradi naslajanja nad trpljenjem drugega (ki je predstavljeno sočneje kot reportaža na CNN-u) oziroma kvazitolažbe, da nam tukaj pravzaprav sploh ni hudo? In zakaj bi kdo o tem pisal? Da bi izjokal rano, doživeto krivico, vzbudil ganjenost ob svoji zgodbi in nešteti podobnih, ki nikoli ne bodo našle poti do knjigarne in sočutja bralcev? Sočutja, ne pomilovanja. Pomilovanje nekoga, ki je zbral toliko moči in poguma, da se je pokazal v svoji največji sramoti in bolečini, je žaljivo in odveč. Toda čeprav se imajo mnogi sodobni ustvarjalci knjižnih uspešnic za umetnike, imajo le redki njihovi izdelki zares umetniško vrednost. Ker umetnost ne gre na prvo žogo. Umetnost ne potrebuje grozljive zgodbe, da bi imela o čem pisati, slikati. Umetnost se sicer napaja iz rane in jo odstira, vendar se pritiho tapu izza besed, kuka izmed barv in kriči izpod gibov; sploh ne veš, kdaj te prevzame, kdaj te odvede s seboj na plesišče in te zavrti po ritmu svojega joka ali smeha. Njen si, njena si in ko se tega zaveš, je že prepozno; besede ali barve ali gibi so se zazrli vate kot v ogledalo in nasprotno. Oba, tisti, ki daje, in tisti, ki sprejema, sta spletena v odnos, ki lahko obojestransko zdravi.

Težko je najti skrivno formulo, koliko česa in kako naj bo kombinirano, da bo ustvarjalnost umetnost in da bo poleg tega še uspešna po današnjem merodajnem kriteriju – finančnem. Pogosta pritožba nad umetnostjo je namreč, da najpogosteje ni rentabilna. V časih, ko ima vsako dejanje in nedejanje svojo računico, mora biti vse osmišljeno ne z globino zaznavanja in upodabljanja, temveč z globino koristi. Ampak – kaj mi bo korist, ki pušča srce prazno? Preračunana z manipulacijo, ki ne

sprašuje, ker bi iskreno hotela vedeti, ampak zato, da bi mi vzbudila zaupanje? Igra razumevanje, da ponudim srce kot odprto knjigo in me potem lahko še učinkoviteje prizadene, mi vzame dragulj iz skrivnega zaklada, ki ga v kljunu po koščkih prinašam v podzemno jamo in skrivam pred neposvečenimi.

Edini preverjeni ključ v tem poslu je: razgali se, ampak na zanimiv način. Razprostri se pristno ali ostani skrit v anonimnosti, delaj v "normalni" službi in piši ali slikaj za hobi. Če hočeš živeti od svojih ran, lahko seveda poskusiš; poučno se je vreči v kanale rimskega koloseja, poklepetati s krokodili in podobnimi pošastmi ostrih zob, nenasitnih žrel. Bojuj se z njimi v zadovoljstvo občinstva, ki ostaja enako, vedno enako – kruha in iger. Namesto kruha napol plastičen hamburger, namesto iger šov biznis, saj je vseeno, vsako stoletje pač ponudi nove embalaže za podobno vsebino. Če pesnik izpisuje svoje rane, če jih pisatelj preoblači v stavke in dramatik podtika izmišljenim likom, morda doživi svoj trenutek slave v areni, a je potem spet odplaknjen v vsakdanjik borbe za obstanek. To je stvarnost. Ki hrepeneče čaka, da jo bo kdo izzval in premagal.

Funkcija umetnikov je vse manj to, kar je bila v prejšnjih stoletjih – umetnik reče ne, ko vsi drugi rečejo ja. Umetnik je ogledalo družbe. Umetnik izkriči tisto, o čemer drugi molčijo. Umetnik vidi za kulise. Umetnik je upornik in glas zatiranih. Razgalja svoje rane in rane družbe. Danes le redki ustvarjalci, ki se trudijo s svojo dejavnostjo ozaveščati, opozarjati ali dramiti, resnično pritegnejo pozornost. Kajti dandanes je biti umetnik – če nisi res označen za vrhunskega in dobro prodajan – skoraj žalitev, sinonim za brezdolneža in idealista. Nepotrebno se namreč zdi ozaveščati svet glede krivic in zastopati svoja opozicijska stališča, saj vplivni nimajo časa in prostora za umetnost, pa tudi ozaveščanja ne potrebujejo, ker jim je vse kristalno jasno. Koga potem ozaveščati? Maso, da bi postala kritična? Kritična masa je dobra strategija, ampak zahteva več kot samo raztresanje obvez s svojih ran; ključnega presežka večina tako imenovanih umetnikov ne premore. Ker plavajo le po površini. Ker nimajo primerne treninga. Ni predanih mentorjev, konstruktivne in prizadevne kritike, ni velikih imen, ni manifestov in zagnanih idejnežev. Ustvarjalci se lahko brusijo samo z drgnjenjem ob gostilniške šanke ali formularje prošenj za umetniško štipendijo, zato po večini ostanejo na ravni začetnikov ali eksperimentatorjev in je njihov preboj do trenutka slave odvisen od popolnoma drugih faktorjev kot od kakovosti. Ki je na tem področju zelo relativna kategorija, saj je interpretacija fleksibilna večina in so strokovni kriteriji po večini v kompleksne besedne zveze ujeta osebna mnenja, ki počivajo na priučenem načinu intelektualne komunikacije z umetnostjo.

Umetnik, kaj rečeš, ko si rečeš umetnik? Posrednik med božanskim in človeškim, kreativen plagiator že povedanega, že odplesanega, že odigranega? Ponižen izpovedovalec svojih skrivnosti in skrivnosti družbe? Priviligiranec, ki mu država plačuje prispevke, medtem ko si on nabira navdih med pihanjem na sponzorske duše? Tisti, ki gani človeška srca in ki se noče rešiti notranjih konfliktov, da bi lahko vedno črpal snov iz njih, navduševal s svojim patosom in umrl od aidsa ali raka na pljučih? Skromen sledilec impulzov, ki jim ne pozna imena, a jih zmore pristno preobraziti v drugim vidno obliko? Svobodnjak, od katerega se ne pričakuje zvestoba nobenemu idealu, ker se baje prehitro razvija in se mu vedno odpirajo novi vidiki? Želim si, da bi biti umetnik nekoč spet postalo častna pozicija, rezervirana za tiste, katerih govorica duše zmore preglasiti izraze njihovega ega.

V virtualni nabiralnik se je pravkar ujelo sporočilo, ki je prineslo kup fotografij iz nedavne vojne nekje v svetu, saj je vseeno, kje. Vojna je vojna, trpljenje mesa in agonija srca. V sosednji sobi spi ljubljeni otroček, srce mojega srca, dih mojih pljuč, smisel mojega utripanja. Na fotografijah jočejo otroci ob razcefranih truplih svojih staršev, fantek brez udov, deklica z ranami namesto oči, podhranjeni dojenčki, v krike raztegnjena usta, od agonije posteklenele tuleče oči; nepopravljive izgube, razcvetele rane. Kaj naj ob tem stori literatura? Kateri pesnikov simbol ali dramski dialog bi ganil dovolj močno, da bi bilo manj motivov za take fotografije? Papir je še kar bel in besede vzorno linearno nanizane, čeprav pišejo o krvi in o bolečini in o krivici in o smrti. To je absurd literarne umetnosti: vedno lahko razjezi, potoži, užali, pomiri samo po intelektualni poti, ki pri večini ljudi obide pristno čutenje. Ker nočejo odpreti srca; ravnati z bolečino je namreč veččina, ki jo obvladajo redki, druge pa le zmede in pahne v agonijo nemoči, strahu ali jeze.

Skoraj hinavsko je nadaljevati pisanje o psiholoških ranah, o žalitvah in nepotešenosti duha, ko se prav v tem hipu bojuje za preživetje na milijone bitij moje lastne, človeške rase. Kako naj izpišem svojo muko ob zavedanju, da ne morem prav nikomur izmed njih olajšati trpljenja in, še huje, da mi nihče ne more zagotoviti, da ne bo nekoč nekdo prejel fotografije *mojega* neskončno ljubljenega otroka v podobnem stanju? Tanka linija je pretanka, da bi se tega smeli zavedati, če naj bi si prizadevali za kar koli. Ni dovolj prepričevati se, da se meni, nam kaj takega pač ne bo zgodilo – to so nekaj tednov pred katastrofo verjeli tudi razmesarjeni otroci in njihovi starši nekje na Zemlji. Ni tolažba tista edina misel “še dobro, da se to ne dogaja tukaj, še dobro, da so tujci” ali “to je res grozno; bom nakazala par jurjev Unicefu”. Ne, to ni tolažba.

Tolažbe ni. In prav, da je ni. Tiste naše ranice, s katerimi se ukvarjajo psihoterapevti – da nekdo ni dovolj samozavesten, ne more nehati kaditi ali varati partnerja –, so tako nepomembne, tako patetične so in malenkostne, če jih postavimo na tehtnico vsega trpljenja, ki ga ljudje izkušajo.

Po drugi strani pa – odgovorni smo samo za svoje življenje in svojo srečo. Nisem kriva, če se mi trenutno ni treba ukvarjati z golim preživetjem. Nisem slaba, ker imam doma internet, ker lahko grem kadar koli v slaščičarno, ker se lahko brezskrbno potikam po naravi in iščem prve zvončke. Nisem sebična, ker pričakujem od življenja veliko daril in sem prepričana, da si jih zaslužim preprosto s tem, da sem. Ni se mi treba opravičevati, ker je zame poskrbljeno, medtem ko drugi norijo od bolečin. Lahko jočem z njimi, lahko poskušam pomagati, ampak za zdaj ne najdem načina, kako *resnično* narediti kako spremembo; premajhna sem proti vsem tistim, ki hočejo svet razbolen in krvaveč, zlomljene, zmaličene, pohojene duše pa so jim tlakovci na poti do neusmiljenih političnih ciljev.

Ne glede na to, kako se s tem soočim, kam odvihram in koliko čokolade pojem za umiritev, navsezadnje spet sedem za tipkovnico in nadaljujem poskuse ubesedovanja. O tem, kako mnogi ranjenci ranjujejo ali sipajo sol na rane drugih, da bi pozabili na svoje, ali se slepo maščujejo za prizadejane bolečine tistim, ki niso krivi, ampak so pač ob pravem trenutku na nepravem kraju. O grozi nad spoznanjem, da na odločilne gumbe pritiskajo ljudje, ki jih obvladujejo nezabrazgotinjene rane, in vse človeštvo silijo v igre s katastrofalnimi posledicami. Nihče nima rad, da se igrajo z njim. Igrajo se s tistim, ki ne ve, da je v igri. Žrtev tistih, ki vedo, da igrajo. Večina je žrtev. Žrtev preteklosti ali nevednosti ali svoje šibkosti.

Olupiti bo treba čebulo, spregledati povsod navzoči monopoli, pridobiti moč z zbiranjem brazgotin, zavzeti svoje lastno stališče in stopati v vsak nov dan z iskrenim nasmehom. Resnica boli, ampak osvobaja, peče, a zdravi. Breme zavedanja je kot žareča bakla v rokah, ki jo je naporno nositi. Težka je in usmerja svetlobo v najtemnejše kotičke, ki jih nihče noče videti. Biti razsvetljen je sicer eden izmed teoretičnih trendov modernega časa, vendar le redki vedo, za kaj prosijo, ko prosijo za zavedanje; prej ali slej se zadovoljijo z bližnjicami in približki, ki so za ego še udobni. Bolečina videnja, slišanja, vedenja, čutenja resnice je včasih tako intenzivna in vseprežemajoča, tako žgoča in glasna, da zahteva močnega človeka, ki ga ne odpihne evforija niti se ne zgrudi pod težo, ampak zmore prenesti soočenje z najlepšimi in najgršimi platmi te nepodkupljive bitnosti. Seveda ob tem ne ostane tiho, ampak nekaj stori – vsak dan popravlja svet s tem, ko popravlja sebe, pa naj deluje kot

umetnik, politik, profesorica, poslovnež, vrtnar, strojnik ali uradnica. Jasno in glasno pove, da je član oziroma članica kluba zabrazgotinjenih, zato si ne natakne sončnih očal niti, ko resnica najostreje sije. Drugi se takega človeka najraje izogibajo, ker njegova bakla osvetljuje speče rane in odgrinja obliže z njih. Njegova vizija je močnejša kot njegov strah, ni mu več mar za korist, ampak za poslanstvo. Svobodi gleda v oči, ko pogleda v ogledalo. Kar gleda, je resnica in resnica je to, kar gleda njega. Zaupa vodstvu svojega srca in srce zaupa njemu. To je pa tudi nekaj dandanes, ko je duša luksuz, ki si ga le redko kdo upa privoščiti.